

העסקת לא יהודי ביקב בבעלות יהודית

שאלה מעו"ד יזהר הס, מנכ"ל התנועה המסורתית: בעל יקב בנגב פנה אלינו להעניק לו השגחת כשרות. בכתובת החוזה עלינו להכניס את כל התנאים והפרטים, אף אם אינם שייכים כעת. האם יכול בעל היקב היהודי להעסיק עובד לא יהודי?

תשובה

מע"כ ידידי עו"ד הס,

(א) מקור האיסור ליינן נסך וסתם יינם

במסכת עבודה זרה נמנים כמה מאכלים של גויים האסורים באכילה: "אלו דברים של עכו"ם אסורין ואין איסורן איסור הנאה. חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו והפת והשמן שלהן [...] ושלקות...".¹ החשש בנוגע לחלב היה "משום איחלופי",² כלומר החשש שהגוי יחליף את החלב הכשר בחלב בהמה טמאה. הפת נאסרה "משום חתנות".³ לגבי השלקות, או בכינויים הנפוץ "בישול עכו"ם", היו שני חששות: החשש הראשון היה משום חתנות,⁴ והשני היה שמא הגוי "יאכילנו דבר טמא".⁵

אף יינם של גויים נאסר, לא רק בשתייה, אלא גם בהנאה.⁶ הסיבה לחומרה הזאת לגבי היין כרוכה בטעם האיסור: "משום דדלמא נסכיה הוא",⁷ כלומר החשש של ניסוך היין לעבודה זרה, "יין נסך", חשש שאינו קיים במאכלים האחרים שהזכרנו. בנוסף ליינן נסך יש גם איסור "סתם יינם" החל על כל יין של גויים. הסיבה לאיסור סתם יינם דומה לסיבה שבעטיה נאסרו המאכלים שהוזכרו קודם, דהיינו משום חתנות, ובניסוח התלמוד: "משום בנותיהן",⁸ ובלשונו של רש"י: "שהיין בוער בו ומביאו לידי בנותיהן".⁹ רוב החכמים אף אוסרים יין שנגע בו נוכרי, גם אם בעל היין יהודי ורק יהודים היו מעורבים בייצורו, ורבי שמעון מתיר.¹⁰

¹ משנה עבודה זרה ב:ו

² בבלי עבודה זרה לה ע"ב

³ שם

⁴ רש"י עבודה זרה לה ע"ב ד"ה "והשלקות"

⁵ רש"י עבודה זרה לח ע"א ד"ה "מדרבנן"

⁶ משנה עבודה זרה ב:ג

⁷ רש"י עבודה זרה כט ע"ב ד"ה "שהיה מתחילתו יין"

⁸ בבלי עבודה זרה לו ע"ב

⁹ רש"י שם ד"ה "משום יינן"

¹⁰ משנה עבודה זרה ד:י

אם סיבת איסור היין שנגע בו נוכרי היא משום יין נסך, הרי שהגוי יכול לנסך הן את יינו הן את יינו של היהודי. אם הסיבה היא משום בנותיהן, הרי שקרבת דעת יכולה להיות בין היהודי לגוי בין אם היין של היהודי ובין הוא של הגוי.

נראה שכל האיסורים האלה עתיקים מאוד. יש אפילו דעות, הן בירושלמי¹¹ הן בבבלי¹² שהם החלו כבר בתקופת דניאל, שהרי כתוב "וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפת בג המלך וביין משתיו"¹³. בגמרא יש מחלוקת אם היה זה דניאל שהורה לאסור יין גויים לכל ישראל או אם הייתה זו גזרה של תלמידי הלל ושמאי. מסקנת הגמרא היא שדניאל גזר על יין של גויים בעיר, משום חתנות, ושתלמידי הלל ושמאי גזרו עליו באופן גורף, אפילו בשדה, מקום שבו לכאורה יש מגע מועט בין יהודים ללא יהודים. הגזרה על היין של בית הלל ובית שמאי היא רק אחת משמונה עשר דברים שגזרו עליהם בעליית (ביתו של) חנניה בן חזקיה.¹⁴ יש דעות שונות לגבי תוכנן המדויק של הגזרות, אולם הן נועדו להרחיק בין יהודים ללא יהודים.¹⁵ הגזרות לא התקבלו פה אחד, בלשון המעטה, והוויכוחים התלהטו עד כדי אלימות ממש: "תלמידי ב"ש עמדו להן מלמטה והיו הורגין בתלמידי בית הלל".¹⁶ אם כן, לא ייפלא כי "נמנו ורבו ב"ש על ב"ה", בהצבעה, וכי "אותו היום היה קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל".¹⁷ סביר להניח שסיבת הנחרצות הייתה האווירה האלימה בארץ ערב פרוץ המרד הגדול נגד רומא בעשור השביעי לספירה. חנניה בן חזקיה היה בין ראשי בית שמאי שצידד במרד ותמך בגזרות שנועדו להרחיק את היהודים המתבוללים מהרומאים. בית הלל היה מתון יותר, רצה להמשיך לפייס את המושלים הרומאים והתנגד לגזרות הקשות.¹⁸

המשנה קובעת כי "אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו אל אם כן גדול הימנו בחכמה ובמנין".¹⁹ והתלמוד מוסיף: "ועוד הא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן בכל יכול לבטל בית דין דברי בית דין חברו חוץ משמונה עשר דברים שאפילו יבא אליהו ובית דינו אין שומעין לו".²⁰

¹¹ ירושלמי שבת י"ע"ב

¹² בבלי עבודה זרה לה ע"ב - לו ע"א

¹³ דניאל א:ח

¹⁴ משנה שבת א:ד

¹⁵ ראה ישראל בן-שלום, *בית שמאי: מאבק הקנאים נגד רומי*, יד יצחק בן צבי, אוניברסיטת בן-גוריון, 1993, פרק שביעי עמודים 252 - 272.

¹⁶ ירושלמי שבת דף ג טור ג ה"ד. קרבן העדה מפרש: "ח"ו לא הרגו אותן נ"ל". למרות זאת יותר סביר הפירוש של ליברמן, (ירושלמי כפשוטו עמוד 38): "והנה ראיתי לאחדים מן החכמים שרצו להגיה את המלה "הורגים" או לפרש אותה באופן אחר, אבל אי אפשר, כי מפורש מעיד לנו הירושלמי להלן בהלכה זה: שמונה עשרה אפילו גדול אינו מבטל מפני שעמדה להן בנפשותיהן".

¹⁷ ירושלמי שם

¹⁸ ראה ישראל בן-שלום, שם, עמוד 264

¹⁹ משנה עדויות א:ה

²⁰ בבלי עבודה זרה לו ע"א. בירושלמי שבת דף ג טור ד, ה"ד גורסים: "...רבי יונתן בעי ולא כן תניין שאין בית דין יכול לבטל את דברי בית דין חברו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין אתא רב אבון רב יהודה בשם שמואל לא שנו אלא חוץ לשמונה עשרה הא בתוך שמונה עשרה אפילו גדול אינו מבטל מפני שעמדה להן בנפשותיהן".

אולם יש שני סדקים בדברי רבי יוחנן.²¹ האחד כבר מופיע בירושלמי: "אמר רבי מנא לא מסתברא דלא הואיל והוא אונס בטל".²² לפי רבי מנא, כיוון ששמונה עשר הדברים התקבלו באלימות, כלומר תלמידי בית שמאי מנעו באופן פיזי מתלמידי בית הלל להצביע כראוי בעלייתו של חנניה בן חזקיה, הגזרות בטלות או לכל הפחות עשויות להתבטל בעתיד.²³ איננו פוסקים כאן הלכה למעשה לפי הירושלמי, אך באופן עקרוני דעתנו נוטה לדעת רבי מנא. בהמשך נראה שעמדתנו היא אכן לבטל את הגזרה של בית שמאי בשדה ולשמר את הגזרה אליבא דדניאל בעיר.

(ב) התרת הנאה ביין גוים כיוון שהם אינם "יודעין בטיב עבודת כוכבים"

איננו הראשונים לפקפק בגזרה הזאת שהתקבלה ביד רמה. הסדק השני בדברי רבי יוחנן נבעה בשלב מאוחר יותר אצל הגאונים והראשונים. דברי התוספות להלן נשענים על הברייתא שמובאת במסכת עבודה זרה [נז ע"ב] הקובעת כי גויים "קטנים אין עושין יין נסך", לכאורה כיוון שהם אינם מבינים בטיבה של עבודה זרה. אם כן, מה יהיה טיבם של מבוגרים שאינם מבינים בטיבה של עבודה זרה? וכך לשון התוספות:

ועוד פירשו רשב"ם והריב"ן בשם רש"י שכתוב בתשובת הגאונים כי בזמן הזה אין איסור הנאה במגע עובד כוכבים ביין כי עובדי כוכבים של עכשיו אין רגילין לנסך לעבודת כוכבים וחשובין כאין יודעין בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה והווי להו כתינוק בן יומו ועל זה אנו סומכין לגבות יינות העובדי כוכבים בחובותינו [...] וא"ת כיון דגזרו על ניסוך העובד כוכבים הווי ליה דבר שבמנין דצריך מנין אחר להתירו וי"ל דלא גזרו אלא על המנסכים וכיון דהשתא לא הווי מנסכים לעבודת כוכבים יש לתלות להיתר [...] מיהו קשיא סתם יינם היאך נתיר בהנאה כיון שגזרו על סתם יינם משום בנותיהם והא גם עתה שייך זה הטעם וי"ל דמאי דגזרו סתם יינם לאסור בהנאה יותר מפתם ושמנם היינו משום דשכיחי לנסוכי לעבודת כוכבים אבל עתה שבטל ניסוך שאינם יודעים בטיב עבודת כוכבים דיו להיות כפתם ושמנם או כבישולי עובדי כוכבים לאסור בשתיה ולא בהנאה והמחמיר תבא עליו ברכה.²⁴

²¹ או לפי הירושלמי בדברי שמואל.

²² ירושלמי שם

²³ שוב נראה פירושו של קרבן העדה דחוק: "היינו בלא שום אונס אבל במקום אונס כגון שמן שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה מבטלין". הפני משה אכן קולע לפשט: "דר' מנא פריך דאי מהאי טעמא א"כ אדרבא איפכא מסתברא הוא דאלא מפני שבאונס קיבלו עליהם הלכך אם לאחר זמן נראה לאיזה ב"ד לבטל בטל הוא שהרי מתחלה לא הסכימו ב"ה להם אלא ע"י אונס".

²⁴ תוספות בבלי עבודה זרה נז ע"ב ד"ה "לאפוקי מדרב דאמר תינוק בן יומו"

התוספות מבינים שהגזרה הייתה על המנסכים לעבודה זרה בלבד, וכיוון שבזמנם לא ניסכו לעבודה זרה, הם ראו להקל. כלומר לדעתם הגזרה כבר אינה תקפה, או לפחות חלק הגזרה המתייחס לעובדי עבודה זרה. מה שנותר תקף הוא חלק הגזרה "משום בנותיהן". לכן התוספות, ופוסקים אחרים שהם מזכירים, מוכנים להתיר יין גוים בהנאה אך לא בשתייה. כתוצאה מכך, חומרת הגזרה של יין גויים פוחתת ומשתווה לשאר הגזרות על פתם, שמנם ובישולם. התוספות אינם מתייחסים כלל לגזמת הלשון "שאפילו יבא אליהו ובית דינו אין שומעין לו", כיוון שהגזרה הייתה אך ורק נגד המנסכים לעבודה זרה.

ג) איסור סתם יינם שווה לאיסור פתם, שמנם ובישולם

לפנינו מציאות חדשה שבה אפשר לסחור ביינם של גוים שאינם עובדי עבודה זרה ואינם מנסכים יין.²⁵ לפי התוספות לא רק המוסלמים עובדים את האל האחד,²⁶ אף הנוצרים אינם נחשבים לעובדי עבודה זרה:

בזמן הזה כולן נשבעים בקדשים שלהן ואין תופסין בהם אלהות ואע"פ שמה שמזכירין עמהם ש"ש [שם שמים] וכוונתם לדבר אחר מ"מ אין זה שם עבודת כוכבים גם דעתם לעושה שמים ואע"פ שמשתפין שם שמים ודבר אחר לא אשכחן דאסור לגרום לאחרים לשתף ולפני עור ליכא דבני נח לא הוזהרו על כך.²⁷

אם כן, אין הבדל במהותן של הגזרות השונות – שמנם, פתם, בישולם ויינם – כולן נועדו למנוע נישואי תערובת.²⁸

²⁵ ראוי לציין שיש אסכולה של חוקרים שטוענת שעובדי עבודה זרה מעולם לא ניסכו יין כמו שחז"ל דמיינו. ראה למשל: Sacha Stern, Compulsive libationers: non-Jews and wine in early rabbinic sources, Journal of Jewish Studies, Vol LXIV, No.1, Spring 2013, Oxford Centre for Hebrew and Jewish Studies, pp. 19-44 בעמוד 36 הוא כותב:

"The contrast between Rabbinic assumptions about non-Jewish libations and the evidence of Graeco-Roman literary, iconographic, and epigraphic sources is striking. Rabbinic sources assume that non-Jewish libations could be made in any context, at random, and compulsively; any non-Jew left on his own with Jewish wine, even for a brief instant, was suspected of having made a libation from it. Greek and Roman sources, in contrast, present wine libations as a well structured practice, performed only in specific contexts, and conforming to standard rituals . . ." ובעמוד 41: "The myth of compulsive libation was, in other words, a powerful way of demeaning and demonizing *avodah zarah*".

²⁶ למרות שלא כל המוסלמים אדוקים, ידוע האיסור בדתם לייצר ולשתות יין ואף לסחור בו.
²⁷ תוספות סנהדרין ע"ב ד"ה "אסור לאדם שיעשה שותפות". הרמב"ם מסכים שהישמעאלים אינם עכו"ם (הלכות מאכלות אסורות יא:ז) אבל סובר שהנוצרים הם אכן עכו"ם (הלכות עבודת כוכבים ט:ד). לעומתו, יש הדעה המקילה והידועה של המאירי, שהקדים את זמנו, שהנוצרים עובדים את האל האחד והם בין המתקדמים ש"גדורים בדרכי הדתות". ראה בין השאר בית הבחירה למסכת עבודה זרה דף ו' ע"ב ודף כו ע"א. המאירי גם מוכן להתיר הנאה מסתם יינם אבל לא לשתותו או לא להתיר מגע גוי ביין ישראל משום חתנות. רבי ישעיה די טראני מקל עוד יותר ופוסק להלכה אך לא למעשה להתיר לשתייה יין יהודי שנגעו בו ישמעאלים או נוצרים (תוספות רי"ד מסכת עבודה זרה נו ע"א).

²⁸ ראו David Kraemer, Jewish Eating and Identity Through the Ages, Routledge, New York, 2007, pp. 67-68

את השמן כבר התיירו רבי (צ"ל ר' יהודה נשיאה נכדו של רבי עורך המשנה) ובית דינו²⁹ הואיל ו"שמן לא פשט איסורו ברוב ישראל [...] אין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה".³⁰ פת פלטר התיירו חכמים לאכול במקום שאין פת ישראל מצויה, אך לא התיירו פת של בעל הבית הלא יהודי.³¹ נראה שחכמים הקלו בשמן ובפת כיוון שהם מאכלים בסיסיים, "חיי נפש", שהרי בעולם העתיק היה קשה לבשל בלי שמן והיה קשה לסעוד סעודה מזינה בלי לחם. בכל מקרה, הם המשיכו להקפיד על פת בעל הבית משום חתנות. לגבי בישול עכו"ם קבעו חכמים שעל מנת שתבשיל ייחשב כבישול עכו"ם עליו להיות ראוי לעלות על "שולחן מלכים" וכן דבר שאינו נאכל חי כמות שהוא.³² דהיינו, אם בישל הלא יהודי מאכל שאינו חשוב כל כך, שאינו ראוי להגשה בסעודה מכובדת, או אם בישל מאכל שהיה יכול להיאכל גם מבלי לבשלו, לא יפתח היהודי רגשי קרבה ואהדה כלפיו.³³

ד) פת פלטר, בישול עכו"ם בבית חרושת ועבודת גוי ביקב יהודי

כמו שחכמים הבחינו בין פת בעל הבית (שיש בה סכנת "חתנות") לבין פת פלטר (שאינו בו קרבה של ממש), היו גם שדרשו להבחין בין בישול עכו"ם בביתם לעומת בישול עכו"ם בבית ישראל. כך למשל הראב"ד:

אומר הר"ר אברהם ב"ר דוד דודאי שלקות אסרו חכמים כשהעובד כוכבים מבשלם בביתו אבל כשהוא מבשל בביתו של ישראל אין לחוש לא לחתנות ולא לשמא יאכילנו דברים טמאים ולא הודה לו ר"ת דודאי כיון שהעובד כוכבים מבשל לא חלקו כלל חכמים בין רשות הישראל לרשות העובד

"In the Mishnah's late second century Roman context, it is surely significant that, among the foods, the well-known 'Mediterranean triad' - bread, wine, and olive oil - is subject to the present prohibitions. The most common and respected foods in the Roman world are prohibited to the Jew if they have belonged to the gentile [...]. The obvious result of this prohibition is to make enjoying a meal with a gentile, even in the home of a Jew (because of the consequences of gentile touch with respect to wine), very difficult - and to do so in the home of a gentile would be nearly impossible. . ."

²⁹ משנה עבודה זרה ב:ו

³⁰ בבלי עבודה זרה לו ע"א. לפי הירושלמי הייתה הסיבה להתרת השמן פיקוח נפש. על מנת לקיים את הגזירה, היו היהודים עולים בעצמם למקום בשם הר המלך, כנראה למסוק את הזיתים, והיו נהרגים. ראה ירושלמי שבת פרק א דף ג טור ד ה"ד והמפרשים שם.

³¹ ראה בבלי עבודה זרה לה ע"ב והמפרשים שם, וכן שולחן ערוך יורה דעה קי"ב סעיפים ב, ד, ה, ז, ח

³² שולחן ערוך יורה דעה סימן קיג, סעיף א

³³ לא נהירה לנו הבנתו של הרב אליוט דורף ב- "The Use of All Wines" בתוך Proceedings of the Committee on Jewish Law and Standards of the Conservative Movement 1986-1990, כנסת הרבנים, ניו יורק, תשס"ה, עמודים 295 - 318. הרב דורף כותב בעמוד 309: " . . . the prohibitions originally instituted against the bread, oil, and . . . cooked foods prepared by non-Jews have been abrogated long ago. If one were keeping these strict measures in order to prevent social intercourse between Jews and Gentiles, the policy would at least be consistent". אנו טוענים שמעולם לא הותרו לחמם ובישולם של גויים, ולכן יש עקביות גם באיסור על סתם יינם.

כוכבים כי לעולם יש לחוש שמא לא יזהר גם בביתו של ישראל כמו בביתו של עובד כוכבים.³⁴

הראב"ד מניח, כנראה, שבביתו שלו לא יבוא היהודי במגע עם כל משפחת הגוי כמו שהיה קורה אילו היה מתארח אצל הגוי. למרות שההלכה הנורמטיבית היא כרבנו תם³⁵ היו פוסקים שדגלו בעמדת הראב"ד, כמו שמעיד הרב בירדוגו שחי במרוקו בסוף המאה השמונה-עשרה ותחילת המאה התשע-עשרה: "...אולם ראיתי להגאון רבי רפאל בירדוגו בספר תורות אמת יורה דעה (סימן קיב) שכתב [...] כל הקולות שנמצאו בפוסקים, אף על פי שיש חולקים, בארצותינו הלך אחר המיקל, כגון המחלוקת של רבינו אברהם ורבינו תם בבישול הגוי בבית ישראל בארצותינו יש להקל. כן נראה לי. ע"כ".³⁶ הרב עובדיה יוסף מודה שאם הגוי אינו חבר אלא שכיר יש מקום להקל:

בגוי שהוא שכיר אצלנו, נראה שיש מקום להקל, כי יש שדנים אותו כדין עבדים ושפחות הקנויים לנו, שדעת כמה פוסקים להקל בהם, וכמבואר בשו"ת הרשב"א חלק א' (סימן סח), שכתב, ויש מרבתינו שצידדו להתיר בישולי עבדים ושפחות שלנו, ונותנים טעם לדבריהם, שמכיון שאיסור בישולי גוים אינו אלא משום חתנות, אין גזרת חתנות וקירוב הדעת אלא במי שעושה מרצונו לאהבת ישראל, אבל אלו עושים הם בין ירצו ובין לא ירצו, לפיכך אין קירוב הדעת שייכת בהם, ולא גזרת חתנות. וסיים, ומכל מקום אין דבריהם מחוורים בעיני, וכן אנו נוהגים איסור בבישוליהם אף בדיעבד. עכת"ד.³⁷

גישה חדשנית נמצאת אצל הרב משה פיינשטיין ומובאת במאמרו של הרב מנחם דוב גנק, המנכ"ל הוותיק של ארגון הכשרות OU.³⁸ גנק דן בעניין בישול בבית חרושת, שבו לא רק שהגוי הוא שכיר אלא גם מבודד למדי ממגע חברתי עם הלקוחות. הוא מצטט את הרב אהרן הלוי (המאה השלוש-עשרה, ספרד וצרפת) שכתב ב"בדק הבית" (בית ג' שער ז') לגבי מאפייה שאין בה משום בישולי נכרים כיוון "דלא שייך בהא איקרובי דעתא". גנק קובע כי "בבישול הנכרים שבבתי החרושת שבזמננו, שאין ישראל האוכל את המאכל נפגש כלל אם הפועל הנכרי העובד בזה, שוב אין כאן חשש חתנות כלל, ומותר". בתשובה לשאלה לגבי מפעל שמייצר "עג ראלס" (Egg rolls), השיב ר' משה פיינשטיין:

³⁴ תוספות בבלי עבודה זרה לח ע"ב ד"ה "אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא". מעניין לציין שרבינו תם לא הזכיר כלל את העניין של חתנות; כנראה שהיה מוטרד יותר מהאפשרות שהלא יהודי יתבלבל אפילו במטבח היהודי ויכין משהו לא כשר, למשל תערובת בשר וחלב.

³⁵ ראה שו"ע יו"ד סימן קיג סעיפים א וד

³⁶ שו"ת יחיה דעת חלק ה סימן נד

³⁷ שם

³⁸ הרב מנחם דוב גנק, בענין בישול עכו"ם, מסורה, Torah Journal Published by the Kashrut Division of the Union of Orthodox Jewish Congregations of America, ניסן תשמ"ט, עמודים צג-צד

יש לדון להתיר 'עג ראלס' אלו מאיסור בישול עכו"ם, דהנה כבר דנו בעלי הוראה בדור שעבר, כשעלתה שאלת ה'סרדינים' וכדומה להתיר משום דבמציאות לא שייך בהם גזירה דחתנות, דהוי מתבשלים בבית חרושת ע"י כמה וכמה פועלים אינם יהודים, ונאכלים במקום אחר לגמרי, באופן שלא יבואו האוכלים להתקרב לאלה שעסקו בבישולם.³⁹

אם כן, אפשר להקיש ממצבו של בית החרושת למצבו של היקב בנגב המוזכר בשאלתנו. היקב נמצא במקום מבודד ואין מגע בין הפועלים לבין הלקוחות שיקנו וישתו את היין בסופו של דבר.⁴⁰ הגוי אכן יעבוד עם בעל הבית היהודי, אבל מותר לעבוד יחד. עבודה משותפת כשלעצמה לא הייתה מקור הדאגה של חז"ל לחשש חתנות.⁴¹ יהודים היו רשאים תמיד לעבוד עם לא יהודים במקומות כמו מאפיות ובתי חרושת, והיום יש לעבודה בצוותא ערך מוסף לחיים המשותפים בארץ.

ה) מגע גר תושב

נוסף על כך, יש להתיר לאזרח לא יהודי במדינת ישראל לעבוד בתעשיית היין היהודית משום שמגע של גר תושב אינו פוסל את היין לשתייה. בפירושו לברייתא "איזהו גר תושב" בבלי עבודה זרה [סד ע"ב], הרא"ש טוען בפשטות שאפשר לייחד יין אצל גר תושב "כי מגעו מותר בשתייה".⁴² כיוון שגר תושב מקבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים, איננו חוששים לייך נסך. לגבי חתנות אנו גם פחות חוששים, כיוון שהוא המיעוט בארצנו ובכל מקרה מדובר על היין שלנו ולא שלו. למרות שבאופן רשמי קשה להחיל על מאן דהו מעמד של גר תושב כיום, נראה שבפועל אפשר לייחס לו את המעמד הזה. הרמב"ם קובע כי "אין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג אבל שלא בזמן היובל אין מקבלין אלא גר צדק בלבד",⁴³ אולם קשה לקבוע בוודאות כיצד הבין הרמב"ם את טעמה של הלכה זו. נראה מדבריו שהסיבה היסודית להגבלה זו קשורה בהתבססות השלטון היהודי בארץ, מכיוון שלפי ניסוחו גר תושב נוהג "בזמן שכל

³⁹ את התשובה כתב הרב נטע גרינטבלאט לפי חוות דעת של רבו הרב פיינשטיין. הרב גרינטבלאט קרא אותה לפני הרב פיינשטיין והאחרון הסכים שכך הייתה כוונתו. היא אינה מובאת ב"אגרות משה" והופיעה לראשונה בכתב עת "מסורה" (ראה הערה 38). למרות סמכותו של הרב פיינשטיין, הייתה גישתו כנראה חדשנית מדי לרבני ה-OU (Orthodox Union). הרב גנק מוסיף כי "אלא דאגן באו.יו. דנין תוצרת בית חרושת כדין פלטר דאסור לענין בישול עכו"ם".

⁴⁰ איננו חוששים שהמגע של הגוי יטמא את היין או יפגום בקדושתו, כפי שחז"ל לא חששו שהמגע של גוי בבצק או בלחם יטמא אותו או יפגום בקדושתו. הן יין הן לחם חשובים כיוון שיש להם ברכות מיוחדות ומשמשים בטקסי מעבר ובסעודות מצווה.

⁴¹ כזכור, אפילו ההתנגדות של רבינו תם לעמדת הראב"ד בענין עכו"ם המבשל בבית יהודי (ראו לעיל עמודים 5-6) לא התבססה על חשש לחתנות אלא על חשש לענייני כשרות.

⁴² רא"ש פרק ה' סימן ה'. רמ"א גם מביא את דעתו ביורה דעה סימן קכד סעיף ב, וראה את פירוש הש"ך שם, וגם את דעתו של רבנו יצחק בתוספות ד"ה "אין מפקדין אצלו יין ואפי' בעיר שרובה ישראל". נראה שלרא"ש יש בכלל דעה מקילה לגבי גוי שבא במגע עם יינו של ישראל; ראה טור יורה דעה הלכות יין נסך סימן קכד וגם חידושי דינין והלכות למהר"י ווייל סימן טו.

⁴³ משנה תורה, עבודת כוכבים, פרק י הלכה ו. הרמב"ם פוסק כר"ש בן אלעזר בבבלי ערכין כט ע"א.

יושביה עליה [...] וכולם יושבים כתקנם".⁴⁴ היובל אפוא הוא אמת המידה להתבססות עם ישראל בארצו.⁴⁵

הרמב"ם גם כותב שמי שאינו גר תושב אינו רשאי לשבת בארצנו, אפילו ישיבת עראי. הראב"ד משיג עליו: "א"א איני משוה לו בישיבת הארץ". הכסף משנה (ר' יוסף קארו) מסביר שאם הזר קיבל עליו שבע מצוות בני נוח הוא רשאי לשבת בארץ. לדעתו, גם הרמב"ם מסכים שהוא יכול לגור בארץ, אלא "שאינ בית דין מקבלין אותו". הרי שהוא גר תושב בפועל אך לא באופן רשמי.

ו) האם מקבלים גר תושב בימינו?

הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, הרב הראשי האשכנזי הראשון של מדינת ישראל, היה צריך להתמודד עם מעמד הנוכרים במדינה הדמוקרטית. לגבי האיסור למכור קרקע בארץ ישראל למי שאינו יהודי, סמך הרב הרצוג את ידיו על פסיקתו של הרב אברהם יצחק הכהן קוק שכתב שהאיסור אינו חל על הערבים "בני דת האיסלם, כיוון שהם אומה שלמה המוחזקת [ש]אינם עובדי ע"ז [...] אעפ"י שאינם גרים תושבים במובן החוקי של שם זה".⁴⁶ כלומר, המוסלמים הגרים בארץ הם גרים תושבים בפועל ומותר למכור להם קרקע. "היתר המכירה" לקראת שנת השמיטה של הרב קוק מבוסס על העיקרון הזה. דעתו של הרב הרצוג כלפי נוצרים דומה לדעת התוספות שראינו לעיל:

והנה הנוצרים בעצמם מחזיקים את עצמם בתור מאמינים באחדות הבורא, אבל השכל שלנו אינו תופס איך הם ממזגים את האמונה באחדות הבורא עם אמונת השילוש. ואולם אין להכחיש שיש להם מושג של בורא עולם ומשגיח אלא שהמושג הזה איננו צרוף [...] ומכיון שהוכח [...] שעל השיתוף לא הוזהרו [...] כלומר העבודה בבת אחת לא-ל היחיד ללא ראשית וללא תכלית בורא השמים והארץ בצירוף אליו יתברך בר מינן, כח הגוף או אחת מתופעות הטבע, או איש שהדמיון שהלך שובב העלהו לדרגת אלוה, באופן שהראשון עיקר והשני טפל, אפילו אם זו עבודה זרה לישראל לחייב עליה מיתת בית דין או מיתה בידי שמים, אין הדבר כן לבני נח שעליהם לא נאסרה כלל. ולפי"ז יצאו מכלל עובדי עבודה זרה, וכל מה שנאמר על המושלימים סובב גם עליהם, ככל האמור לעיל [...] כך עכ"פ הנוצרים שבזמננו, אפילו קאטולים אינם עובדי ע"ז במובן המקורי אלא

⁴⁴ משנה תורה, שמיטה ויובל, פרק י הלכה ח

⁴⁵ אליעזר חדר, *מעוטים במדינה היהודית, היבטים הלכתיים*, המכון הישראלי לדמוקרטיה, מחקר מדיניות 80, ירושלים, תש"ע, עמודים 48-49

⁴⁶ הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, *תחוקה לישראל על-פי התורה*, כרך א' סדרי שלטון ומשפט במדינה היהודית, עמוד 15

לבם לשמים, אעפ"י שהם בעצמם אינם תופסים בשכלם את השוואת הסתירה שבין האחדות והשילוש.⁴⁷

ז) הלכה למעשה

לענייננו נראה שאם אפשר להחיל בפועל דין גר תושב על תושבים מוסלמים ונוצרים בארץ ישראל, הרי שמגעו של גר תושב ביין שלנו אינו אוסר את שתייתו, אליבא דרבנו אשר. כיוון שהיום התבססנו בארץ ואנו הרוב בה והריבוניים עליה, אנו מוטרדים פחות מנישואי תערובת בין יהודים למיעוט הערבי המוסלמי או הנוצרי החי בארץ, ובמיוחד במציאות שבה הפועל עובד ביקב המרוחק מקהל היעד של הקונים והשותים. מסקנתנו היא שאפשר להעסיק עובד לא יהודי ביקב היהודי בנגב.⁴⁸

שלמה זכרוב
ירושלים עיר הקודש
ט"ז בשבט, תשע"ז

בהסכמת:
הרב אהוד בנדל
הרב גיל נתיב
הרב פרץ רודמן
מתנגדים:
הרב דיאנה וילה
הרב דובי חיון
נמנע:
הרב אבי נוביס-דויטש

⁴⁷ שם עמודים 16-17

⁴⁸ אם במקרה יוצא דופן המועמד לעבודה אינו גר תושב כלל ויש חשש שהוא עובד ע"ז, יש לבדוק אחריו.